

Kulturminneplan for Dyrøy kommune

2020 - 2032

Innholdsfortegnelse:

Innledning	s. 3
DEL I – MANDAT, HENSIKT, MÅL OG TILTAK	
1. Grunnlag for planarbeid	s. 4
2. Aktører og virkemiddel	s. 14
3. Kulturminner og -miljø med og uten vern	s. 18
4. Kulturhistorisk oversikt	s. 21
5. Kulturminner av lokal verdi	s. 23
6. Kulturminner med behov for vern	s. 24
7. Handlingsplan	s. 25
8. Begreper og definisjoner	s. 27

Foto forside og side 2: Dag-Arild Larsen, Midt-Troms Museum

INNLEDNING

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning». (Lov om kulturminner § 1)

En kulturminneplan er et verktøy for lokal og regional forvaltning, og er et grunnlag for mer effektiv areal- og byggesaksbehandling ved at de gir oversikt over viktige og prioriterte kulturminner og kulturmiljøer. En kulturminneplan inneholder også en handlingsplan.

I kulturminneplanen legges grunnlaget for at viktige kulturhistoriske verdier i Dyrøy kommune skal kunne bevares og synliggjøres for fremtidige generasjoner. Spor av det som en gang var, gir oss tilknytning til stedets historie og vil prege vår identitet og bevissthet som dyrøyværing. Formidling om hvem som levde her, hva de gjorde, hvilke liv de hadde, skaper også en sterkere identitet i det å være en dyrøyværing.

Synliggjøringen av kulturarven vil øke fokuset på kulturvern for folket i kommunen. Utvalgte særtrekk i kommunen er det spesielt viktig å få vist fram slik at kulturarven blir bevart gjennom bruk og vern. Det er behov for å snu en utvikling der kulturminner fjernes jevnt og trutt, står til nedfalls eller utsettes for gjengroing. Deler av vår kulturarv går tapt og stedets særpreg forringes.

Kulturminneplanen skal øke forståelse for verdier av kulturminnene gjennom et kontinuerlig samarbeid i samhandling med interessepartnere som for eksempel skole, barnehage og foreninger for å nevne noen.

Kulturminneplanen skal også bidra til å gi grunnlag for verdiskaping med hensyn til den kulturelle, sosiale, økonomiske og miljømessige utviklingen.

Sist, men ikke minst, vil kulturminneplanen bidra til istandsetting, skjøtsel og formidling av kulturminner og miljøer. Kulturminneplanen skal være et redskap for å skape større forutsigbarhet i forhold til fremtidig arealplanlegging og vedtak som berører registrerte kulturmiljøer i kommunen.

I denne kulturminneplanen tar vi for oss kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i kommunen. Planen gir en oversikt over prioriterte kulturminner og hvordan disse kan tas vare på i framtida.

I denne planen anbefaler vi at flere kulturminner og -miljøer vernes gjennom bruk av hensynssone i framtidig arealplan. I vårt forslag er det tre nye kulturmiljøer som foreslås vernet; Kulturmiljø Langhamn, kulturmiljø knyttet til Knut Lunde og kulturmiljø Heimly arbeiderbruk. I tillegg anbefaler vi at to enkelte kulturminner får et vern; Lensmannshuset og åtringsnaustet i Vinje. Vi anbefaler også om at dagens hensynssone for kulturmiljøene Kastnes bygdetun og Kastneshamn utvides.

Kulturminneplan for Dyrøy kommune er lagt opp i to deler. Del I er kulturminneplanen og redegjør for mål og tiltak for perioden 2021-2031. I denne delen er også handlingsplanen lagt. Del I inneholder også oversikt over lovverk, bestemmelser, en oversikt over virkemidler og tilskuddsordninger, begrep, definisjoner, framdriftsplan og forankring. Del II utgjør kunnskapsgrunnlaget. Hoveddelen er en oversikt over kulturminner og – miljøer i Dyrøy kommune.

DEL 1: MANDAT, HENSIKT, MÅL OG TILTAK

1. GRUNNLAG FOR PLANARBEIDET

Definisjon: Kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap

Kulturminneloven definerer kulturminne og – miljø slik:

«Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturmiljøer inngår som del av en større helhet eller sammenheng».

Kulturminner deles ofte i to hovedkategorier – immaterielle og materielle. Med immaterielle kulturminner menes tradisjoner, sagn og myter, stedsnavn, musikk og håndverkstradisjoner. Bygninger, hager, gravhauger, helleristninger, båter og veifar er eksempler på materielle kulturminner. Disse kan være fra tidligere tider, eller fra vår egen tid.

Et kulturmiljø er et område der kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Naturelementer med kulturhistorisk verdi kan være en del av et kulturmiljø. Et kulturmiljø kan være et byområde, ei setergrend, et fiskevær eller et industriområde med fabrikker og bosteder. Et kulturmiljø i Dyrøy er for eksempel et kaianlegg, et gammelt handelssted, kirkested eller krigsfort.

Kulturlandskap er alt landskap som er påvirket av mennesker. Begrepet viser til den menneskelige påvirkningen på landskapet, og brukes særlig om jordbrukslandskap. I Dyrøy er kulturlandskapet knyttet til kombinasjonsbruket med jordbruk og fiske.

Kulturmiljø og kulturlandskap er ofte kjennetegnet av funksjonelle sammenhenger i ressursbruken, som for eksempel at et gårdsbruk omfatter i tillegg til selve gårdstunet, både naust ved sjøen og seteranlegg til fjells.

Mål for planarbeidet

Kommunene er viktige som forvaltere av kulturminner og kulturmiljøer. For å være best mulig rustet til forvaltningsoppgavene, er en kulturminneplan et godt verktøy. En kulturminneplan er kommunen sin oversikt over viktige kulturminner og kulturmiljøer i kommunen og inneholder en plan for forvaltninga av disse. Kommunene definerer selv hvilke kulturminner som er verneverdige og som skal inngå i deres kulturminneplan. Gjennom arbeidet med å lage en kulturminneplan får kommunen satt temaet på den politiske dagsorden.

Det er en nasjonal målsetting å redusere tapet av verneverdige kulturminner, jf. Nasjonalt miljømål 2.1. For å nå dette målet, må en ha oversikt over kulturminnene i kommunen. I St. meld. 35 (2012-2013) – Fremtid med fotfeste, legges det vekt på styrking av den kommunale kompetansen på kulturminnefeltet, og på viktigheten av at kommunene skaffer seg oversikt over verneverdige kulturminner gjennom arbeidet med kulturminneplaner.

Et mål med kulturminneplanen er å identifisere kulturminner i Dyrøy kommune som i dag ikke har et formelt vern, men som har stor lokal verdi og som det er viktig å ta vare på for fremtiden. Av den grunn er medvirkning av lokale bidragsytere av stor betydning.

Kulturminneplanen skal bidra til å synliggjøre verdiene som ligger i kulturarven, og ta i bruk disse gjennom bevaring, vern, forvaltning og utvikling. Synliggjøring skjer gjennom kartlegging, formidling, og ulike aktiviteter som prosjektarbeid, der kulturarven tas i bruk.

Det er satt av fire hovedmål for å ivareta kulturarven i Dyrøy. Målene skal følges opp i kulturminneplanens handlingsplan, og gjennom kontinuerlig arbeid med kulturmiljøene.

Mål 1: - Gi en oversikt over kulturminner, kulturmiljøer, kulturlandskap, samiske kulturminner og ferdselsårer som finnes i Dyrøy.

- Tiltak: Utvikle en aktiv og oppdatert kulturminneplan (temaplan) med alle kjente kulturminner, kulturmiljøer, kulturlandskap og samiske kulturminner, samt også naturlige ferdselsårer som finnes i kommunen.

Mål 2: - Øke kunnskap og forståelse for verdier i kulturarven.

- Tiltak: Arbeid for et kontinuerlig samarbeid gjennom samhandling med interessepartner som for eksempel historielag, museer, offentlige kulturminneinteresser (fylkeskommunen, universitetet, forminneforeninger) og gjennom skole og barnehage. Forslag til samarbeid kan være avtale med historielag og regionmuseum om DKS-tilbud til grunnskoleelever.

Mål 3: - Vern, bevaring, forvaltning og utvikling av kulturhistoriske verdier for fremtiden.

- Tiltak: Sette fokus på kulturarven gjennom bruk i verdiskaping, gjennom kulturhistorisk synliggjøring, gjennom sosiale møteplasser og med et blikk for kulturmiljøers verdier.

Mål 4: - Bidra til formidling, skjøtsel og istandsetting av kulturminner, kulturmiljø, kulturlandskap, samiske kulturminner og etablerte historiske ferdselsårer.

- Tiltak: Utvikle en formidlingsstrategi og -plattform ovenfor Dyrøys innbyggere og ansatte i kommunenes administrasjon.

Rammer for planarbeidet

Kulturminnearbeid påvirkes av internasjonale konvensjoner som Norge har vedtatt å gå inn i, som FARO-konvensjonen og Unescos konvensjon om kulturelt mangfold. I det lokale arbeidet med kulturminner gis det føringer gjennom

- Kulturminneloven
- Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven er kommunens viktigste redskap for arealplanlegging og byggesaksbehandling. Her vektlegges det at vi har et felles ansvar for å ta vare på kulturarven for kommende generasjoner, og den er en av de viktigste verktøy for å kunne ta vare på mangfoldet av kulturarven. Planmyndighetene får derved et ekstra ansvar for arealplanleggingen, og til grunn etter plan- og bygningsloven ligger hovedprinsippene i miljøvernet: Bruk og vern av ressurser, bærekraft, sektoransvar, føre-var-prinsipp og kostnadseffektivitet. Men i dette ligger det også en forståelse for at vi kan ikke ta vare på alt, vi må prioritere. Dagens og morgendagens folk må også få satt preg på omgivelsene og speile de verdier dette samfunnet har. Slik vil både fortid, nåtid og framtid ses samlet og utformingen av våre fysiske omgivelser tar inn alle disse aspektene.

Planlegging etter plan og bygningsloven skal klarlegge arealutnyttelse i et område, enten det er utbygging eller vern. Vern av kulturminner, kulturmiljøer og landskap sikres og vil slik fremme en helhet. Helheten skapes gjennom bruk av plan og bygningsloven. Verdien av et kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap vurderes i arbeidet med kulturminneplanen.

Sentrale lokale rammer

Samfunnsplan for Dyrøy kommune 2014-2026

I kommuneplanens samfunnsdel omtales Kulturarv i kapittel 3 under delmål 3.2: «I Dyrøy skal vi satse på kultur for å skape trivsel og god folkehelse.» I dette innebærer det at Dyrøy skal styrke kulturell identitet ved å gi yngre generasjoner opplæring i lokal historie og tradisjoner. Kultur- og naturopplevelser som skal legges til rette i Dyrøy, og skal være av høy kvalitet. For å nå disse målene settes det fokus på å utvikle felles

kulturarv både innen kulturmiljøer og immaterielle kulturminner, eksempel som formidling og læring om historie i skole og barnehage.

Kommuneplanens arealdel 2019-2029 – Dyrøy kommune

I kommuneplanenes arealdel har Dyrøy kommune vedtatt en arealstrategi for overordnede mål. Arealstrategi ble vedtatt i Formannskapet 18.1.2017, sak 3/17. Under punkt 5 står det følgende: «Tilretteleggingstiltak og areal for reiseliv og opplevelser skal hensyns ta primærnæringene, kulturlandskapet og friluftsområdene som viktige opplevelsesverdier i reiselivet».

Fra kommuneplanens arealdel omtales det under kap. 4.3 Landskap/topografi «det åpne kulturlandskapet med bosetting og kultivert jordbrukslandskap er likevel det dominerende landskapsbilde langs hovedfordelsårene i Dyrøy.» Her vises det til kulturlandskapet for særskilt verdibevaring og det skal settes fokus på å bevare prioritert utvalgt kulturlandskap for fremtiden.

Kommuneplanenes arealdel 2019-2019 i kap 4.6 viser til kulturminner og kulturvern, og tar for seg et mangfold av ulike kulturminner. Her kan nevnes eldre og yngre fornminner, skipsvrak, bygninger fra 1800 - tallet som er i god stand, kystfort/forsvarsanlegg fra 2.verdenskrig og flere samiske kulturminner.

Kulturplan for Dyrøy kommune 2015-2025

I kulturplanen for Dyrøy kommune (2015-2025) kap. 2 er det satt av en strategi for hvordan kulturvern og museer blir ivaretatt. Kulturplanen nevner tiltak som å fremme Kastnes bygdetun som en viktig arena for formidling av kulturarv, samt styrke Heimly som læringsarena for barn og unge. Det ønskes også at det skal legges spesielt til rette for formidlingsarenaer for kulturarv til barn og unge. Andre tiltak er oppgradering av kultur- og naturstier, utvikle kystfort og forsvarsanlegg med tilgjengelighet og informasjon om krigsminner.

Stortingsmeldinger og planer:

Meldinger og planer skal sikre langsiktighet og helhetlig tekning på alle nivå innen kulturminneforvaltningen. Vi har følgende:

- St.meld. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold
- Meld. St. 35 (2012-2013) Framtid med fortfeste – kulturminnepolitikken.
- «Troms- alle tiders møtested.» Kulturarvplan for Troms 2011 – 2014. Troms fylkeskommune
- St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner.

Bestemmelser, register og veiledere:

- Diverse veiledere fra Riksantikvaren, bygg og bevar veiledninger, m.fl.
- Nasjonal politikk, mattilsynets lovverk
- I SEFRAK-registret og Askeladden er en rekke eldre og yngre kulturminner som for eksempel gårdshauger, tufter og graver registrert.

Plantype

Planen skal utarbeides som kommunedelplan etter prosesskrav i Plan- og bygningsloven kap 11.

Oppstart med kulturminneplanen ble igangsatt like etter at Dyrøy kommunes kommuneplans arealdel ble vedtatt i 2019. For å sikre prioriteringer og en god kulturminneforvaltning, så skal kulturminneplanen tas i bruk som vedlegg til den juridisk bindende kommuneplanens arealdel.

Planen skal legges til grunn for kommunal virksomhet og være retningsgivende for kommunen sin planlegging. Planen gir i seg selv ingen grunnlag for vern av kulturminne, men kan vise behov for dette. Tidshorizonten for planen er 10 år, men handlingsdelen skal følges opp årlig.

Prosess og medvirkning

Planarbeidet startet opp 01.01.2019 og det ble lagt fram som sak til Kommunestyret den 28.02.2019. Søknad om midler til planarbeid ble sendt til KIK Troms og Finnmark fylkeskommune og Dyrøy kommune fikk innvilget tilsagn pålydende kr 100.000 til planarbeid. I tillegg var det planlagt at det skulle avsettes ressurser i form av egeninnsats med en verdi på kr 100.000, slik at prosjektet skulle ha en total finansiering på kr 200.000. Kulturminneplanen var planlagt ferdigstilt innen utgangen av 2020.

Daværende Kulturleder i kommunen sto for forarbeidet og laget en plan for arbeidet fremover. Da kulturleder sluttet i jobben, besluttet kommunen å henvende seg til Midt-Troms Museum, som påtok seg oppdraget med å føre prosjektet videre. Både fremdriftsplan og budsjett ble endret etter dette.

Prosjektorganisering

Mandat – Arbeid med temaplan, planlegging og strukturering, finansiering, temaplan generell tekst settes, etablering av prosjektorganisasjonen.

Prosjekteier(PE): Kommunestyret

Prosjekteiers representant (PE rep): Rådmannen

Oppdragsgiver(O): Rådmannen/kultur og fritid

Prosjektansvarlig(PA): Rådmannen

Prosjektleder(PL): Rådgiver fra Midt-Troms Museum

Arbeidsgruppe (AG): Leder for historielaget, Berit Nikolaisen gikk inn i arbeidsgruppa sammen med prosjektleder. Her deltok også ressurspersoner ved kulturkontoret ved behov.

AG starter opp i 2020 med gjennomføringsarbeidet. Arbeidet er blant annet å få gjennomførte kulturminnekafeer, registrering og vekting av kulturminne, prioritering og oppsett handlingsplan.

Oppgave: Gjennomføre temaplanarbeidet i henhold til fremdriftsplan og prosjektplan

datert 08.05.2019, rev.22.10.2019, involvere eksterne til deler av prosjektarbeid, samt gi arbeidsoppgaver til kompetente medarbeidere i kommunen.

Referansegruppe: Medlemmer av Dyrøy Historielag har fungert som referansegruppe.

Oppgave: Gi kulturminnefaglig innspill samt sikre god involvering og kvalitet fra et eksternt ståsted.

Hovedsamarbeidspart: Troms fylkeskommune i prosjektet Kulturminne kompetanse i kommunene (KIK) KIK har som mål å øke kompetansen til kommunene når det gjelder registrering og verdisetting av lokale kulturminner og utarbeide kulturminneplaner.

Prosjektet er initiert av Riksantikvaren.

Kulturminnekafeer

For å identifisere kulturminner av lokal verdi og forankre prosessen i lokalsamfunnet, oppfordres kommunene til å avholde kulturminnekafeer, informasjonsmøter og høringsrunder i arbeidet med kulturminneplaner. En kulturminnekafe er et kombinert informasjonsmøte og arbeidsmøte der innbyggere i den utvalgte sonen får selv være med å prioritere kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som finnes i deres sone. Hensikt med denne måten å medvirke på er at innbyggerne får større bevissthet om hvilken kulturarv som skal tas vare på, og slik vil det bli satt prioriteringer i alle sonene i kommunen.

Den første åpne kulturminnekafeen ble avholdt i februar 2020 i Nordavindshagen i Brøstadbotn, i samarbeid med Dyrøy historielag. Så kom koronakrisen som fikk stor innvirkning på prosjektets videre fremdrift. De involverte i prosjektet gikk gjennom koronakarantene, prosjektleder ble permittert fra jobben ved Midt-Troms Museum, samt at det var restriksjoner på møter og arrangementer. De to siste kulturminnemøtene ble avholdt i mai – juni, og man valgte å da invitere utvalgte

personer med tilknytning til området som skulle gjennomgås.

	<u>Oversikt kafeer:</u>
17.02.20	Dyrøya
20.05.20	Området Sæter – Sørfjord
25.05.20	Området Finnlandsnes – Bergan, indre Dyrøy og Espenes

Etter kulturminnekafeene satt man igjen med en liste på 79 kulturminner og kulturmiljøer av lokal verdi.

Befaringer:

Sommeren og høsten 2020 ble gjort seks befaringer av prosjektleder og leder for Dyrøy historielag. Her ble lokalitetene som ble omtalt i kulturminnekafeene gjennomgått.

Referansegruppa hadde møte 26.08.2020 og bidro i arbeidet med å vekte verneverdiene på kulturminnene. Det ble laget en prioritert lista med 42 lokaliteter av lokal kulturminneverdi. Disse utvalgte kulturminnene vil bli presentert i Del II.

På grunn av koronasituasjonen og andre omstendigheter knyttet til pandemien, ble arbeidet med kulturminneplanen forsinket. Denne forsinkelsen økte utover sommeren og høsten i forbindelse med andre arbeidsoppgaver, samt sykdom.

Kulturminneplanen ferdig høst 2021.

Avgrensninger i planarbeid

Plantyper og avgrensinger

Kulturminneplanen skal primært være en plan for kommunens håndtering av kulturminner. Planen har derfor konsentrert seg om følgende hovedtemaer: Sentrum, naturressurser med vekt på landbruk og fiske, ferdsel og kommunikasjon, industri og håndverk/tekniske kulturminner, samiske og kvenske kulturminner, og kulturminner med arkitektoniske verdier. Kun fysiske kulturminner som kan stedfestes er tatt med.

Planen omfatter dermed ikke immaterielle kulturminner som stedsnavn, hendelser som ikke kan stedfestes, trosforestillinger og tradisjon som ikke stedfestes eksakt.

Denne planen tar i hovedsak for seg kulturminner fra nyere tid, det vil si kulturminner som er yngre enn fra år 1537. Kulturminner datert til før år 1537 blir betegnet som eldre kulturminner og er automatisk fredet gjennom Riksantikvaren. Kulturminner som allerede har vært gjennom en omfattende registrering gjennom SEFRAK-registret er inkludert i denne planen, men er ikke systematisk gjennomgått ved befaringer.

Kulturminner fra eldre tid er registrert i Riksantikvarens database Askeladden, og presenteres i kartet over kulturminner i Dyrøy. SEFRAK-registrerte bygninger og verneverdige kulturmiljøer uten formelt vern er blant annet registrert i nettstedet www.kulturminnesok.no.

Utvelgelse av objekter

Utvalget av kulturminner som man sto igjen med etter at Referansegruppa gjorde et prioritert utvalg, er 42 lokaliteter av lokal verdi. Arbeidsgruppa gjorde en verdisetting og verdivekting av kulturminnene etter Riksantikvarens veileder, der kulturminner vektet etter verdier som kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdier, og etter egenskaper som alder, autenticitet, mangfold osv. De involverte har foreslått kulturminner utfra egne forutsetninger og lokal kunnskap. Det kan derfor være kulturminner i kommunen som burde være representert i planen, men som ikke er det. Dette betyr ikke at kulturminner som ikke er med er uten verneverdi. Kulturminner som ikke har status som lokalt viktig kulturminne har fremdeles en verdi for sine eiere og lokalsamfunnet, og kan få status verneverdig ved søknader om tilskudd for bevaring. Tilføyelser og endringer må en ta stilling til ved neste planrevisjon.

I arbeidet er det gått igjennom registrerte kulturminner i Askeladdens registreringer av kulturminner, SEFRAK registreringer, lokal liste av uregistrerte kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap og innspill til kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.

2. AKTØRER OG VIRKEMIDDEL

Aktører

Klima- og miljødepartementet

Klima- og miljødepartementet har primært ansvar for forvaltningen av kulturminner, steder og kulturmiljøer i Norge.

Riksantikvaren

- må gjennomføre regjeringens politikk og legge grunnlag for politikk
- er Klima- og miljødepartementets rådgivende organ i alle saker knyttet til kulturminner og kulturmiljøer
- har myndighet til å beskytte kulturarven, komme med innvendinger gjennom å fremme innsigelser og er det administrative klageorganet
- har myndighet til å gi unntak vedrørende utvalgte kulturminner og steder. Dette gjelder middelalderbyene Bergen, Oslo, Trondheim og Tønsberg samt
- er ansvarlig overfor kirkens ledelse
- er systemansvarlig med ansvar for utvikling av digitale tjenester som sikrer enhetlig kulturminneforvaltning, og forvalter viktige data om kulturminner og steder i offentlig forvaltning

Fylkeskommunen/Sametinget

- er ansvarlig for fylkeskulturminner og steder i samiske områder
- er ansvarlig for å ivareta kulturminner og steder i forhold til arealplanlegging, det vil si sikre at kulturminner, steder og miljøer tas i betraktning ved planlegging, også på kommunale steder
- har beslutningsmyndighet i samsvar med kulturminneloven for de fleste kulturminner og steder

- kan forberede saker i Riksantikvaren
- ansvar for å administrere arbeidet med regionale planleggingsstrategier, regionale planer og planbestemmelser

Fra 2020 har fylkeskommunene overtatt forvaltningsansvaret fra Riksantikvaren for:

- en større andel av de statlig eide bygningene og anleggene som er fredet (Statens kulturhistoriske eiendommer)
- de fleste arkeologiske kulturminnene som er fredet
- fredete og vernede fartøy
- ikke-kirkelige middelalderbygg

Kommuner

- er ansvarlig for å ivareta og legge til rette for bruk av kulturminner og steder, kulturmiljøer og landskap i arealbruk og samfunnsplanlegging. Plan- og bygningsloven er det viktigste rettsverktøyet, men kommunene har også andre tiltak til rådighet som tilskudd og eiendomsskattefritak.
- enkelte bykommuner har en kulturminneforvalter. I tillegg har noen kommuner stillinger som utfører tilsvarende oppgaver

De arkeologiske museene

De arkeologiske museene er Riksantikvarens faglige rådgivende organer om kulturminner og arkeologiske steder av arkeologisk betydning på land og under vann.

Kulturminner og arkeologiske steder er automatisk beskyttet av loven i samsvar med kulturminneloven. Utgravninger kan bare utføres etter at fritak fra vernebestemmelser er gitt.

Tilskudd og virkemiddelordninger

Juridiske virkemidler

- Kulturminneloven
- Plan- og bygningsloven

Økonomiske virkemidler – Tilskuddsordninger

Norsk kulturminnefond

Kulturminnefondet er et lavterskeltilbud og en rendyrket tilskuddsordning for private eiere av verneverdige kulturminner. Tilskuddsordningen skal:

Bidra til å øke innsatsen fra eiere og næringsliv for å ta vare på kulturminner.

Bidra til bevaring og bruk av kulturminner og kulturmiljøer for opplevelse, kunnskap, utvikling og verdiskaping.

Støtte prosjekter hvor det er samarbeid mellom offentlige og private aktører.

<https://kulturminnefondet.no>

Norsk kulturarv

Norsk kulturarv visjon er «Vern gjennom bruk». Utvikling av nye næringer gjennom bruk av kulturarv -verdier er en vesentlig del av Norsk Kulturarvs arbeid.

<http://www.kulturarv.no>

SMIL – Tilskudd til spesielle miljøtiltak i landbruket

Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) handler om å gjennomføre miljøtiltak utover det som forventes av vanlig jordbruksdrift. Formålet med SMIL er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensning fra jordbruket.

<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/ordninger-for-jordbruk/tilskudd-til-spesielle-miljotiltak-i-jordbruket-smil?resultId=0.0&searchQuery=smil>

Sparebankstiftelsen DNB

Sparebankstiftelsen DNB støtter tiltak innen kulturarv.

<https://www.sparebankstiftelsen.no/no>

Stiftelsen UNI

Stiftelsen UNI

Stiftelsen UNI er en allmenntilgjengelig stiftelse som skal støtte tiltak som verner mennesker og fortidsminner.

<http://www.stiftelsen-uni.no/>

Troms og Finnmark fylkeskommune
Romssa ja Finnmarkku fylkkagielda
Tromssan ja Finmarkun fylkinkomuuni

Troms og Finnmark fylkeskommune

Her kan man søke midler fra

- Redningsplanken som er en tilskuddsordning til verneverdige bygninger og anlegg i Troms og Finnmark. Ordningen er ment som en førstehjelp til å hindre ytterligere forfall i påvente av at det søkes tilskudd fra andre instanser, eller til hastetiltak med stor effekt før mer omfattende restaurering.
- Tilskudd til restaurering av fredede bygg i privat eie
- Tilskudd til tekniske og industrielle kulturminner
- Tilskudd til fartøyvern

<https://www.tffk.no/tjenester/stotte-stipend-og-priser/okonomisk-stotte-og-stipend/kulturarv/>

Riksantikvaren

Flere av tilskuddsordningene til Riksantikvaren ble i 2020 overført til fylkeskommunene.

<https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Tilskot>

Sametinget – kulturminne tilskudd:

<https://sametinget.no/stipend-og-tilskudd/tilskudd/kulturminne-og-bygningsvern/>

Fond

Det er flere fond som deler ut midler til kulturvern.

<https://www.byggogbevar.no/pusse-opp/tilskudd/artikler/private-stiftelser-og-fond>

Rådgivende virkemidler

- Troms og Finnmark Fylkeskommunes kulturarvsavdeling, www.tffk.no
- Sametinget, www.sametinget.no
- Regionsmuseer og bygningsvernssenter. Midt-Troms Museum har forvalteransvar for museumsvirksomhet i Dyrøy, Sørreisa, Senja, Balsfjord, Bardu og Målselv, www.mtmu.no

3. KULTURMINNE OG -MILJØ MED OG UTEN VERN

Kulturminner og kulturmiljø med formelt vern

Kulturminner og -miljøer kan ha ulike former for vernestatus. Under følger en oversikt over kulturminnene i Dyrøy kommune som har et formelt vern pr 2021. Kulturmiljøene er nærmere beskrevet i del II.

Etter kulturminneloven – Automatisk fredet kulturminne

Et kulturminne som er fredet direkte etter lov, slik at det ikke er nødvendig med noen vedtak om fredning (i motsetnings til vedtaksfredede kulturminner). Dette gjelder alle

faste kulturminner fra før 1537, samiske faste kulturminner fra før 1917, stående byggverk eldre enn 1650 og faste og løse kulturminner på Svalbard fra før 1946. Skipsfunn eldre enn 100 år er vernet etter egne regler i kulturminneloven.

I Dyrøy kommune er 47 lokaliteter fredet etter Kulturminneloven.

Vedtaksfredete kulturminner – etter Kulturminneloven

Dette er enkelt kulturminne eller kulturminnemiljø som er fredet etter vedtak av Riksantikvaren med hjemmel i Kulturminneloven eller Svalbardmiljøloven. Dette kan omfatte alle typer kulturminner yngre enn 1537, stående byggverk yngre enn 1649, kulturmiljøer og fartøy. Fredning innebærer at inngrep/endringer må godkjennes av myndighetene. Midlertidig fredninger kan foretas av fylkeskommunens kulturvernemyndighet.

I Dyrøy kommune er det pr. 2021 ingen vedtaksfredete kulturminner.

Etter plan- og bygningsloven – Hensynssone og spesialområde

De mest verneverdige kulturminnene er av nasjonal verdi. Det er først og fremst disse som fredes etter kulturminneloven. Kulturminner kan også ha en regional eller lokal verdi. Normalt vil det være kommunene som sikrer vern av slike kulturminner ved hjelp av plan- og bygningsloven. Plan- og bygningsloven gir kommunen ansvar for bruk og vern av kommunens ressurser, og sier spesifikt at kommunen skal sikre «vern av verdifulle landskap og kulturmiljøer» samt gjennom reguleringsplaner «sikre verneverdier i bygninger, andre kulturminner og kulturmiljøer». Loven fastsetter også behandlingsregler for planer og byggesaker.

I Kommuneplan for Dyrøy kommune - Arealplan 2019 – 2029, er 6 kulturmiljøer gitt vern gjennom plan- og bygningsloven i henhold til Plan og bygningsloven (Sone med særlig hensyn til landbruk, reindrift, friluftsliv, grøntstruktur, landskap eller bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø, jf. PBL § 11-8 c). I tillegg er det satt 1 sone for båndlegging av fredet kulturminne, (jmf. PBL § 11-8 e).

Flere av kulturmiljøene består av en landing av arkeologiske eller samiske lokaliteter som er automatisk fredet, samt nyere kulturmiljøer med bygninger.

Kulturmiljø - Viktige kulturlandskap og kultur- og bygningsmiljø i Dyrøy.
Verneverdige enkeltbygninger, bygningsmiljø og andre kulturminner skal tas vare på og tillates ikke revet/fjernet; de skal holdes vedlike og i størst mulig grad tas vare på som bruksressurser og istandsettes. Ved behandling av byggesøknader skal hensynet til kulturmiljøet, og forholdet mellom tiltaket og kulturmiljøet; lokalisering og utforming, vektlegges.
Berg
Lille Vinje
Hagenes
Holm
Kastneshamn
Kastnes bygdetun

Sone for båndlegging jf. PBL § 11-8 d) – Freda kulturminne

Automatisk fredet KML § 4:
Finnefjell

Verneverdige kulturminner og kulturmiljø uten formelt vern

Kulturminner og -miljøer kan være verneverdige uten å ha et formelt vern. Dette er kulturminner som har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er vurdert som verneverdige etter kriterier som er utarbeid av Riksantikvaren. Dette innebærer ikke at kulturminnet har noe formelt vern, med mindre det er fattet vedtak om fredning eller vern med hjemmel i lovverket. En kommune kan midlertid velge å bruke dette som

rådgivende dokumentasjon ved behandling av plan- og byggesaker. De fleste verneverdige kulturminner er ikke formelt vernet etter kulturminneloven eller plan- og bygningsloven. Mange blir tatt vare på fordi de oppfattes som verdifulle av eiere og brukere.

Verneverdige bygninger er registrert på nettstedet www.kulturminnesok.no.

SEFRAK-registrerte bygninger (Sekretariat for registrering av faste kulturminner)

Landsomfattende registrering av kulturminner som ble gjennomført i perioden 1975 – 1995. Det omfatter hovedsakelig stående bygninger eldre enn 1900. Det inneholder ingen vurderinger av verneverdien, men brukes ofte som utgangspunkt for hvilke objekter som skal vurderes når det utarbeides kommunale kulturminneplaner

- I Dyrøy kommune er oppmot 200 bygninger registrert i SEFRAK-registret. Flere er markert som ruin eller fjernet bygning. Oversikt over disse finnes i Riksantikvarens database Askeladden og nettstedene www.miljostatus.no og www.kulturminnesok.no

4. KULTURHISTORISK OVERSIKT

Hensikten med utvelgelsen av kulturminner og – kulturmiljøer er å fortelle den rike og varierte historien om Dyrøy kommune.

KORTE TREKK FRA DYRØYS HISTORIE av Berit Nikolaisen, Dyrøy Historielag

Det har lenge bodd folk i Dyrøy. Vi har steinaldertufter som er fra 2500-3000 år f.Kr. og flere funn fra yngre steinalder og vikingtid.

Også her rammet svartedauden, og vi har eksempel på steder som skiftet navn etter lenge å ha ligget øde. For eksempel Storelv som het Vestarvagam før svartedauden.

Bosettinga har nok bestått av både sjøsamer og håløyer. Det har vært lite kvensk innflytting, men flyttsamene fra Sverige kom med sine reinflokker hver sommer. Noen valgte å slå seg ned, de såkalte markafinnene.

Utover 17- og 1800 tallet økte folketallet jevnt og trutt bortsett fra under Napoleonskrigene. Da var det mange som sultet pga kornblokaden. På denne tida var Dyrøy en liten embedskommune, - kanskje ble vi valgt fordi vi lå midt i skipsleia. I 30 år holdt fogden til på Kastnes, helt til fogdegården brann i 1783. I Langhamn bodde lensmannen for regionen i trehundre år, bare avbrutt av kortere perioder hvor lensmannen holdt til på andre gårder i soknet. Lege har vi hatt både på Kastnes, Skogshamn og Langhamn. Han betjente også Tranøy og til dels Sørreisa. Sognepresten derimot holdt til på Tranøya, men vi har hatt kapellaner boende på øya på 1700-tallet. Folket ville nemlig ha egen kirke og bygde selv både middelalderkirka i Dyrøyhamn og den første kirka som stod på Holm, mot sogneprestens vilje.

På 1800 tallet vokste det fram flere handelsted med fiskemottak, og i 1886 ble vi skilt fra Tranøy og Sørreisa og ble egen kommune. Da bodde det 1553 personer her. Og da var ikke Espenes krets, kalt Indre Tranøy, med. De ble først lagt til Dyrøy i 1964.

Dyrøyværingene var driftige, starta smørlag og bank, investere i fiskebåter og pelsdyrdrift på begynnelsen av 1900-tallet. Vi ble regna som en av de største fiskerikommunene i Troms og hadde ca 60 merkeregistrerte fiskefartøy på 30-tallet. Det var også mange revegårder i kommunen og Dyrøy ble satt på verdenskartet da den første platinareven så dagens lys på Vinje i 1933. Dette var en mutasjon av sølvrevforeldre og den ble meget populær. Et skinn satte verdensrekord i 1938 da det gikk for 11000 dollar på en auksjon i New York.

På slutten av 1899 og utover 1900 tallet fikk vi flere postkontor, dampskipsanløp og telegrafstasjoner. Også flere bedrifter så dagens lys, båtbyggeri/slip, betongfabrikk på Brøstad, kvartsbruddet/pukkverket på Dyrøya som Ferroverket i Finnfjordbotn starta og rekefabrikken i Dyrøyhamn vokste seg stor. Vi fikk bil og traktorverksted, små snekkerverksted og flere små butikker. Sentrum ble flytta først fra Langhamn til Bergan og så til Finnlandsmoan, hvor vi nå har kommunens eneste skole, barnehage, sykehjem og administrasjon, samt butikker. Dette hadde nok sammenheng med at

veiene ble utbedra på 60-tallet og Dyrøya ble ikke like selvsagt som senter. Brua over til Dyrøya kom som kjent først i 1994.

Andre verdenskrig satte sine spor. Vi hadde bl.a to kystfort i kommunen som fortsatt er godt synlig med sine bunkerser og tunneller.

På 50 og 60 tallet hadde vi tre tragiske forlis som var med å sette en stopper for Dyrøys fiskerihistorie. Ungdommen ble frarådd fiskeryrket og ble heller anbefalt å satse på utdanning som det nå var blitt anledning til. Problemet var at flere ble i byene etter endt utdanning, så folketallet i Dyrøy begynte å synke. Innenfor landbrukssektoren skjedde en storstilt sentralisering med satsing på få, større bruk, slik at antall bønder ble mer enn halvert. Konkursen i Dyrøyhamn hvor 30 arbeidere mista jobben, hjalp ikke akkurat på, men i den senere tid har vi fått nye arbeidsplasser i elektrobedriften Demas, Dyrøymat og innenfor lakseoppdrett. En del folk pendler i tillegg, så vi står han fortsatt av.

Vi håper at Kulturminneplanen skal gjenspeile trekkene fra Dyrøys historie.

På bakgrunn av Dyrøys historie har vi i gjennomgangen av lokale kulturmiljøer valgt å se nærmere på kulturminner innen seks hovedtemaer: Sentrumsdannelser, naturressurser med vekt på landbruk og fiske, ferdsel og kommunikasjon, industri og håndverk/tekniske kulturminner, samiske og kvenske kulturminner, og kulturminner med arkitektoniske verdier/andre kulturminner.

Det er gått inn for å finne et representativt utvalg kulturminner som representerer Dyrøys historie.

Det er verdt å seg at innenfor kategorien samiske og kvenske kulturminner har det kun kommet fram ett mulige samisk kulturmiljø som ikke allerede er fredet eller har annet vern; Blindfinnheimen¹. Dette består i dag kun av tufter, og Sametinget informeres om lokaliteten. Det er ikke registrert kvenske kulturmiljøer. Det er grunn til å tro at dette

¹ Det er registrert 9 samiske kulturminner fra NIKU. I tillegg har Sametinget fredet 3 lokaliteter. Til sammen 12 lokaliteter.

ikke gir et korrekt bilde av situasjonen i Dyrøy, og at med tiden vil flere kulturmiljøer identifiseres som enten samisk eller kvensk.

5. KULTURMINNER AV LOKAL VERDI

En viktig del av kulturminneplanen er å identifisere kulturminner i Dyrøy kommune, som ikke har et formelt vern, men som har stor lokal verdi og som er viktig å ta vare på for ettertiden. I Del II blir kulturminner av lokal verdi beskrevet nærmere.

I planprosessen er det vurdert at flesteparten av kulturminner av lokal verdi pr. dags dato ikke er i fare for å bli borte, og har ikke et behov for et vern gjennom Plan- og bygningsloven. Kulturminnene- og kulturmiljøene registreres i www.kulturminnesok.no, og vil bli tatt hensyn til ved saksbehandling.

Det er viktig at å understreke at utvalget av kulturminner av lokal verdi ikke må sees på som endelig. I prosessen med å komme fram til dette utvalget, så kan det være kulturminner som burde være representert, men som ikke er det. Kulturminner som ikke har status som lokalt viktig kulturminne i denne planen, kan fremdeles være vurdert som verneverdig av sine eiere, og kommunen har fremdeles et ansvar for det. Dette må det tas stilling til ved neste revisjon av denne planen.

6. KULTURMINNER MED BEHOV FOR VERN

Dyrøy kommune har definert kulturmiljøer med behov for vern i arbeidet med kommuneplan for Dyrøy. I arealplanen er 6 områder gitt vern med hensynssone kulturmiljø gjennom Plan- og bygningsloven; 2 på fastlandssida og 4 på Dyrøya (Kommuneplan for Dyrøy kommune - Arealplan 2019 – 2029). Disse områdene gir et representativt innblikk i historien til Dyrøy kommune.

Hensynssone, jf. PBL § 11-8 c
Berg
Lille Vinje
Hagenes

Holm
Kastneshamn
Kastnes bygdetun

Etter arbeid med Kulturminneplanen har Arbeidsgruppa identifisert følgende miljøer som de anbefaler får et vern ved rullering av arealplan.

<u>Foreslåtte kulturmiljøer med vern gjennom PBL § 11-8 c</u>
Langhamn
Knut Lunde
Lensmannsgården, Djupvik
Heimly arbeiderbruk
Utvidet vernesone for Kastneshamn
Utvidet vernesone for Kastnes Bygdetun

7. HANDLINGSPLAN

Tiltaksplan i tråd med hovedmålene

MÅL 1: Gi en oversikt over kulturminner, kulturmiljøer, kulturlandskap, samiske kulturminner og ferdselsårer som finnes i Dyrøy

Tiltak	Tidspunkt	Ansvar	Mulige samarbeidspartnere
Utvikle en aktiv og oppdatert kulturminneplan	2021 - 2031	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Dyrøy Historielag, Midt-Troms Museum

Behandling i Dyrøy kommune	2021	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Midt-Troms Museum
Kulturminner registreres i Askeladden/Kulturminnesøk	2021	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Midt-Troms Museum, Dyrøy Historielag
Vedtatt kulturminneplan og kart gjøres tilgjengelig på kommunens hjemmeside	2022	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Planavdelingen, Dyrøy kommune

MÅL 2: Øke kunnskapen og forståelse for verdier i kulturarven

Tiltak	Tidspunkt	Ansvar	Mulige samarbeidspartnere
Arbeide for et kontinuerlig samarbeid med interessepartnere, inkl. ved fokus på kulturarv i DKS/DKSS	2021 – 2031	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Dyrøy Historielag, Midt-Troms Museum, UL Heimhug, Dyrøy Bygdemuseum, Elvetun skole

MÅL 3: Vern, bevaring, forvaltning og utvikling av kulturhistoriske verdier for fremtiden.

Tiltak	Tidspunkt	Ansvar	Mulige samarbeidspartnere
Forprosjekt «Hvis husan kunne snakke» - digital formidling av kulturhistoriske fortellinger gjennom en app	2021	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Dyrøy historielag, VOX – næringsutviklingsprogram
Søknad hovedprosjekt «Hvis husan kunne snakke»	2021 – 2022	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Dyrøy historielag, Visit Senjaregionen

Oppfølging «Fotefar mot Nord» Søke midler til fortsatt registrering av samiske kulturminner	2022 - 2023	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Troms og Finnmark Fylkeskommune Sametinget
--	----------------	------------------------------------	--

MÅL 4: Bidra til formidling, skjøtsel og istandsetting av kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap.

Tiltak	Tidspunkt	Ansvar	Samarbeidspartnere
Folkemøterekke knyttet til kulturminnevern Opprette en kulturminnepris Utarbeide faktaark om kulturminner til bruk i reiselivsyemed	2021- 2023	Kulturavdelingen, Dyrøy kommune	Dyrøy historielag, Midt-Troms Museum, Kulturavseksjon Troms og Finnmark Fylkeskommune Reiselivsbedrifter i Dyrøy

8. BEGREPER OG DEFINISJONER

Dette innlegget er et alfabetisk oppsett av begreper og definisjoner som er brukt i denne kulturminneplanen. Noen av begrepene er forklart i selve planen, men denne oversikten kan være en oppsummerende oversikt.

Arkeologiske kulturminner: Fysiske spor og levninger etter tidligere tiders liv og virksomhet, der utgraving og andre former for arkeologisk dokumentasjon utgjør hovedkilden til vår kunnskap om fortida.

Askeladden: Riksantikvarens kulturminnebase. Den omfatter alle fredede kulturminner, samt kulturminner som kommunene har valgt å gi et formelt vern etter Plan- og bygningsloven. Den omfatter også kulturminner der fredning er opphevet, deriblant funnsteder som er undersøkt og der en ikke forventer at det finnes flere

kulturminner. Basen er ikke tilgjengelig for allmenheten, men deler av dataene i basen er tilgjengelig for alle gjennom nettstedet «Kulturminnesøk». Gjenstandsfunnene er tilgjengelig i databasen Unimus.

Automatisk fredete kulturminner: Et kulturminne som er fredet direkte etter lov, slik at det ikke er nødvendig med noen vedtak om fredning (i motsetning til vedtaksfredede kulturminner). Dette gjelder alle faste kulturminner fra før 1537, samiske faste kulturminner fra før 1917, stående byggverk eldre enn 1650 og faste og løse kulturminner på Svalbard fra før 1946. Skipsfunn eldre enn 100 år er vernet etter egne regler i kulturminneloven.

Bevaringsverdig: Se «Verneverdig».

Faste fysiske kulturminner: Jord- eller stedsfaste kulturminner som er integrert i landskapet på en slik måte at de vanskelig kan flyttes (i motsetning til løse fysiske gjenstander). Det er kun denne typen kulturminner som omfattes i denne temaplanen. De faste kulturminnene kan både være synlige og usynlige (under bakken, under vann og så videre). Funn av gjenstander inngår som deler av et fast kulturminne så lenge de befinner seg i jorda eller under vann.

Forskriftsfredning: Brukes som kulturminner som er fredet ved forskrift, ikke ved enkeltvedtak. Det er byggverk og anlegg i statlig eie (kulturminneloven § 22a) og kulturmiljøer (kulturminneloven §20) som fredes ved forskrift. Forskriftsfredning innebærer normalt en forenklet prosedyre i forhold til vedtaksfredning.

Fredning: Se «Automatisk fredede kulturminner», «Forskriftsfredning» og «Vedtaksfredning».

Fornminne: Tidligere en vanlig betegnelse på eldre kulturminner (vanligvis eldre enn 1537). I dagens kulturminnelovgivning brukes isteden begreper «før-reformatoriske kulturminne».

Hensynssone: Sone rundt fredede og verneverdige kulturminner. Denne sonen er ikke en del av selve kulturminnet, men angir et område der det skal vises hensyn til kulturminnekvatitetene. Utstrekning av sonen og bestemmelser knyttet til den kan vedtas av kommunen med hjemmel i Plan- og bygningsloven.

Immateriell kulturarv: Dette omfatter handlinger og ferdigheter som ikke videre kan knyttes til fysiske fenomener (i motsetning til faste og løse fysiske kulturminner). Eksempler på dette kan være dialekt, mulige overleveringer, folketro, sang og musikk, mattradisjoner og håndverkstradisjoner.

Kulturarv: Samlebetegnelse for materiale og immaterielle kultur. Betegnelsen kulturarv blir særlig brukt i samarbeid mellom kulturminneforvaltningen, arkivverket og museumssektoren, sammen med kommunene og det frivillige kulturminnevernet.

Kulturlandskap: Landskap som er formet av samspillet mellom naturgrunnlag og menneskelig virksomhet. Betegnelsen brukes når det fokuseres på den menneskelige påvirkningen av landskapet, og særlig ofte om jordbrukslandskapet.

Kulturmiljø: Geografisk område der ett eller flere kulturminner inngår i en større helhet eller sammenheng. Begrepet kan både brukes om ulike bygningsmiljøer om større landskapsområder (kulturlandskap). Også naturelementer med kulturhistorisk verdi kan inngå i et kulturmiljø.

Kulturminne: Etter Kulturminnelovens definisjoner omfatter dette alle spor av menneskelig aktivitet, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro og tradisjoner til. I praksis brukes begrepet ofte synonymt med «faste fysiske kulturminne».

Kulturminneloven: (Lov om kulturminner, 1978): Loven gir automatisk fredning av alle kulturminner fra før 1537 samt mål og regler for vedtaksfredning av enkeltkulturminner eller kulturmiljøer. Stående byggverk fra perioden 1537-1649 kan erklæres automatisk fredet etter denne loven, og kulturminner eldre enn 100 år under vann er også automatisk fredet. Kulturminner fra etter 1649 kan fredes gjennom enkeltvedtak med hjemmel i loven. Loven pålegger også kommunene og grunneiere ansvaret for å ta hensyn til slike registrerte kulturminner og kulturmiljøer, og til å undersøke om slike finnes i områder for utbygging. I henhold til lovens § 25 skal fylkeskommunen få tilsendt saker som omfatter vesentlig endring av fasader på bygninger oppført før 1850, for uttalelse.

Kulturminnesøk: Nettsted som gir allment publikum adgang til data fra Riksantikvarens kulturminnebase «Askeladden». En kan også registrere seg med brukernavn og passord for å legge inn kulturminner.

Listeført kulturminne: Et kulturminne som etter en kulturhistorisk vurdering er identifisert som verneverdig og oppført på en liste over objekter som skal forvaltes på en nærmere måte. Både kulturminner som er formelt vernet ved lov eller forskrift og kulturminner uten formelt vern kan være listeførte

Løse fysiske kulturminner: Kulturminner som ikke er registrert i landskapet og som dermed kan flyttes (i motsetning til faste fysiske kulturminner). Dette omfatter både gjenstander og historiske dokumentasjon i form av skriftlige kilder, kart. Fotografier og liknende.

Nyere tids kulturminner: Kulturminner yngre enn 1537 (reformasjonen). Med noen få unntak (stående bygninger og mynter eldre enn 1650, kulturminner i sjø, vann og vassdrag eldre enn 100 år, og samiske kulturminner eldre enn 100 år) har en slik kulturminner ikke automatisk vern. Imidlertid har Riksantikvaren adgang til å frede nyere tids kulturminner (vedtaksfredning).

Paragraf 9-undersøkelse: Arkeologiske undersøkelser gjennomføres for å kartlegge ikke-synlige kulturminner i et utbyggingsområde. Slike undersøkelser er obligatoriske etter Kulturminnelovens §9 og utføres av fylkeskommunen, som overflaterregistrering eller med prøvestikk og sjekter. Ved utbyggingsprosjekter (som industriutbygging, boligområder eller samferdselsprosjekter) dekkes kostnadene av utbyggeren. Ved mindre prosjekter med privat tiltakshaver dekkes kostnadene av det offentlige.

Plan- og bygningsloven (Lov om planlegging og byggesaksbehandling): Loven gir kommunen ansvar for bruk og vern av kommunens ressurser, og sier spesifikt at kommunen skal sikre «vern av verdifulle landskap og kulturmiljøer» samt gjennom reguleringsplaner «sikre verneverdier i bygninger, andre kulturminner og kulturmiljøer». Loven fastsetter også behandlingsregler for planer og byggesaker.

SEFRAK (Sekretariat for registrering av faste kulturminner): Landsomfattende registrering av kulturminner som ble gjennomført i perioden 1975 – 1995. Det omfatter hovedsakelig stående bygninger eldre enn 1900. Det inneholder ingen vurderinger av

verneverdien, men brukes ofte som utgangspunkt for hvilke objekter som skal vurderes når det utarbeides kommunale kulturminneplaner.

Sikringssoner: Sone – vanligvis på 5 meter – rundt automatisk fredede kulturminner. Denne sonen er en del av fredningsområdet og fastsettes av Riksantikvaren med hjemmel i Kulturminneloven.

Unimus: Katalog over alle løse automatiske fredede kulturminner (gjenstander) ved universitetenes kulturhistoriske museer. Nettstedet er åpent for alle, uten passord og registrering. Der det nøyaktige funnstedet er kjent, er dette registrert i Riksantikvarens kulturminnebase «Askeladden».

Vedtaksfredning: Dette kan omfatte enkelt kulturminne eller kulturminnemiljø som er fredet etter vedtak av Riksantikvaren med hjemmel i Kulturminneloven eller Svalbardmiljøloven. Dette kan omfatte alle typer kulturminner yngre enn 1537, stående byggverk yngre enn 1649, kulturmiljøer og fartøy. Fredning innebærer at inngrep/endringer må godkjennes av myndighetene. Midlertidig fredninger kan foretas av fylkeskommunens kulturvernemyndighet. Både kommuner og enkeltpersoner kan forslå kulturminner for fredning.

Vernet, kulturminne/kulturmiljø: Betegnelse «verneverdig» og «bevaringsverdig» betyr det samme og brukes om hverandre. Dette brukes om kulturminner som har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er vurdert som verneverdige etter kriterier som er utarbeid av Riksantikvaren. Dette innebærer ikke at kulturminnet har noe formelt vern, med mindre det er fattet vedtak om fredning eller vern med hjemmel i lovverket. En kommune kan midlertid velge å bruke dette som rådgivende dokumentasjon ved behandling av plan- og byggesaker. De mest verneverdige kulturminnene er av nasjonal verdi. Det er først og fremst disse som fredes etter kulturminneloven. Kulturminner kan også ha en regional eller lokal verdi. Normalt vil det være kommunene som sikrer vern av slike kulturminner ved hjelp av plan- og bygningsloven. De fleste verneverdige kulturminner er ikke formelt vernet etter kulturminneloven eller plan- og bygningsloven. Mange blir tatt vare på fordi de oppfattes som verdifulle av eiere og brukere.

Se også www.riksantikvaren.no